

Σύνοψη του προγράμματος EU Kids Online: Τελική Έκθεση

Sonia Livingstone and Leslie Haddon

Συντονιστής, EU Kids Online

London School of Economics and Political Science

Ιούνιος 2009

www.eukidsonline.net

Εισαγωγή

Καθώς το 75% των παιδιών στην Ευρώπη χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, κάμποι τους επικροτούν ως 'νεαρούς ειδήμονες', ενώ άλλοι ανησυχούν ότι είναι ευάλωτα σε νέες μορφές κινδύνου. Η διαμόρφωση πολιτικών προκειμένου να εξισορροπηθούν οι στόχοι, αφενός, της μεγιστοποίησης των ευκαιριών αξιοποίησης του διαδικτύου και, αφετέρου, της ελαχιστοποίησης των κινδύνων από τη χρήση του, προϋποθέτει μια προσέγγιση βασισμένη σε εμπειρική έρευνα.

Χρηματοδοτούμενο από το Κοινοτικό Πρόγραμμα Safer Internet plus, το EU Kids Online (2006-9) είναι ένα θεματικό δίκτυο, το οποίο είχε ως στόχο να εντοπίσει και να συγκρίνει ερευνητικά δεδομένα και να διατυπώσει συμπεράσματα από την εν εξελίξει έρευνα με θέμα τα παιδιά και τις διαδικτυακές τεχνολογίες στην Ευρώπη.

Ερευνητικές ομάδες από 21 Ευρωπαϊκές χώρες επελέγησαν με κριτήρια τη διαφορετικότητα των ερευνητικών δεδομένων μεταξύ των χωρών και το εύρος της ερευνητικής δραστηριότητας. Οι χώρες που συμμετέχουν είναι: Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Δανία, Ελλάδα, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος, Μεγάλη Βρετανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Σουηδία, Τσεχία.

Το πλαίσιο ανάλυσης που υιοθέτησε το δίκτυο βασίστηκε στο διαχωρισμό του ερευνητικού πεδίου σε ατομικό (με επίκεντρο το παιδί) και εθνικό (μακρο-κοινωνικό) επίπεδο. Η ανάλυση εφαρμόστηκε στη βάση της διαμόρφωσης και διερεύνησης ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων εργασίας που στοχεύουν στη διατύπωση προτάσεων σχετικά με τη χάραξη πολιτικών. Οι συγκρίσεις τόσο στο ατομικό όσο και στο διακρατικό επίπεδο έλαβαν υπόψη το γενικότερο πλαίσιο ζωής και ανάπτυξης των παιδιών.

Οι στόχοι του προγράμματος ήταν:

Να εντοπίσει και να αξιολογήσει ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τη χρήση του Ίντερνέτ από τα παιδιά, σημειώνοντας τα κενά στη σχετική έρευνα.

Να εξετάσει τις συνιστώσες τις έρευνας που συγκροτούν τη μεθοδολογία της έρευνας του συγκεκριμένου πεδίου και να εντοπίσει τις καλύτερες μεθολογικές πρακτικές.

Να συγκρίνει τα ερευνητικά δεδομένα σε ευρωπαϊκό επίπεδο προσδιορίζοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις χώρες.

Να υποβάλει προτάσεις για τη χάραξη πολιτικών σχετικά με την προώθηση ασφαλέστερης χρήσης του Ίντερνέτ στη βάση των ερευνητικών ευρημάτων.

Τα ερευνητικά δεδομένα¹

Το δίκτυο έχει οργανώσει σε μία προσβάσιμη και διαθέσιμη προς χρήση για το κοινό «Βάση Δεδομένων» όλες τις εμπειρικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και καταγραφεί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, δεδομένου ότι πληρούν κάποια ποιοτικά κριτήρια. Η βάση περιλαμβάνει δεδομένα από 390 έρευνες.

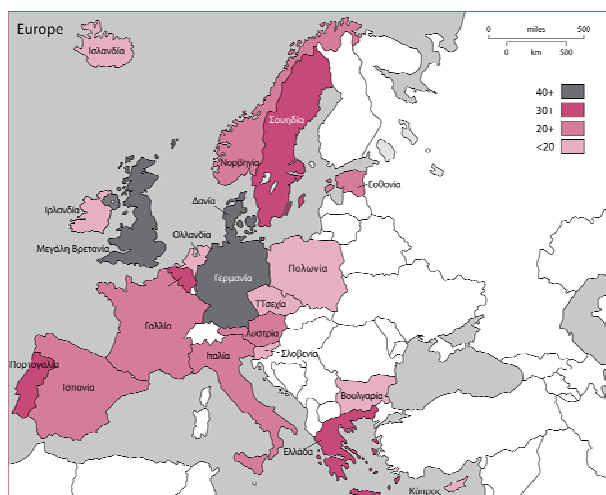
Όπως διακρίνεται στην Εικόνα 1, οι έρευνες είναι άνισα κατανεμημένες στον ευρωπαϊκό χώρο, με

---

¹ Staksrud, E., Livingstone, S., Haddon, L., and Ólafsson, K. (2008) *What do we know about children's use of online technologies?* 2nd ed, London: LSE. Στο www.eukidsonline.net και στις ερευνητικές εκθέσεις κάθε χώρας.

τις περισσότερες να έχουν πραγματοποιηθεί στη Γερμανία, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Δανία και τις λιγότερες στην Κύπρο, τη Βουλγαρία, την Πολωνία, την Ισλανδία, τη Σλοβενία και την Ιρλανδία.

Παρά την ύπαρξη αξιόλογης έρευνας όσον αφορά την πρόσβαση και χρήση του διαδικτύου, η υπάρχουσα γνώση σχετικά με το πεδίο έχει πολλά κενά, κυρίως σε σχέση με ορισμένα είδη κινδύνων, με τα μικρότερης ηλικίας παιδιά και με τις νέες/κινητές τεχνολογίες.

Εικόνα 1: Αριθμός των μελετών που εντοπίστηκαν σε κάθε χώρα (πολυκωδικοποιημένος)

Ταξινόμηση των ευκαιριών αξιοποίησης του διαδικτύου και των κινδύνων για τα παιδιά

Προκειμένου να γίνει η ανάλυση των διαθέσιμων ερευνητικών δεδομένων, οι ευκαιρίες αξιοποίησης του διαδικτύου και οι κίνδυνοι για τα παιδιά ταξινομήθηκαν σύμφωνα με το ρόλο του παιδιού στη διαδικτυακή επικοινωνία καθώς και τα θέματα ή αξίες που απασχολούν κυρίως τη χάραξη πολιτικών (Πίνακας 1).

Παρά τις εμφανείς δυσκολίες ορισμού και αλληλεπικάλυψης, αποδείχτηκε ότι έχουν διεξαχθεί περισσότερες έρευνες σε σχέση με την πρόσβαση και χρήση του Ίντερνετ, παρά σχετικά με τους διαδικτυακούς κινδύνους, οι οποίοι αποτελούν αντικείμενο μελέτης μόνο για το ένα τρίτο όλων των ερευνών.

Ελάχιστες έρευνες περιλαμβάνουν θέματα που αφορούν τους γονείς. Υπάρχουν περισσότερες έρευνες για τους γονείς στις χώρες όπου έχει διεξαχθεί μεγάλος αριθμός ερευνών, παρά σε αυτές με μικρότερη ερευνητική δραστηριότητα.

Οι έρευνες για τους διαδικτυακούς κινδύνους είναι σχετικά ισοκαταμεμημένες όσον αφορά τους κινδύνους γύρω από το περιεχόμενο, τις επαφές και το χειρισμό του διαδικτύου. Λίγες μόνο μελέτες εξετάζουν τους διαδικτυακούς κινδύνους για τα μικρότερης ηλικίας παιδιά.

		Περιεχόμενο: Το παιδί ως αποδέκτης	Επαφές: Το παιδί ως συμμετέχων	Χειρισμός: Το παιδί ως παραγωγός υλικού
Ε Υ Κ Α Ι Ρ Ε Ι Σ	Εκπαιδευτική μάθηση και ψηφιακός αλφαριθμητισμός	Εκπαιδευτικές πηγές	Επαφή με άλλους με παρόμοια ενδιαφέροντα	Αυτόβουλη ή συμπρακτική μάθηση
	Συμμετοχή και πολιτική δραστηριοποίηση	Σφαιρική ενημέρωση	Συναλλαγές μεταξύ ομάδων ενδιαφέροντος	Συγκεκριμένες μορφές πολιτικής συμμετοχής
	Δημιουργικότητα και αυτοέκφραση	Ποικιλία πηγών	Πρόσκληση/έμπνευση για δημιουργία ή συμμετοχή	Δημιουργία διαδικτυακού περιεχομένου
	Ταυτότητα και κοινωνική επαφή	Συμβουλές (προσωπικές/υγείας/ σχετικά με το σεξ, κτλ.)	Κοινωνική δικτύωση (networking), κοινές εμπειρίες με άλλους	Έκφραση ταυτότητας
Κ Ι Ν Δ Υ Ν Ο Ι	Εμπορευματοποίησ η	Διαφήμιση, καταιγισμός από διαφημιστικά μήνυματα (spam), χορηγία	Παρακολούθηση/συγκέντρωσ η προσωπικών πληροφοριών	Τζόγος, παράνομο κατέβασμα προγραμμάτων, παράνομη παραποίηση προγραμμάτων (hacking)
	Επιθετικότητα	Βίαιο/ακατάλληλο/προσ βλητικό περιεχόμενο	Εκφοβισμός, παρενόχληση ή παρακολούθηση	Εκφοβισμός ή παρενόχληση κάποιου άλλου
	Σεξ	Πορνογραφικό/ακατάλλη λο σεξουαλικό περιεχόμενο	Συνάντηση με ξένους, αποπλάνηση	Δημιουργία/ανέβασμα πορνογραφικού υλικού
	Αξίες	Ρατσιστικές πληροφορίες/ιδέες (π.χ. ναρκωτικά)	Αυτοτραυματισμός, παραπλάνηση	Πληροφορίες ή προώθηση ιδεών, πχ. για την αυτοκτονία ή για την υποστήριξη της ανορεξίας

Πίνακας 1: Ταξινόμηση των διαδικτυακών ευκαιριών και κινδύνων για τα παιδιά

Το πλαίσιο της έρευνας²

Η κοινωνική έρευνα επηρεάζεται από διάφορους κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται οι κρατικές προσπάθειες στήριξης της διάδοσης και χρήσης του διαδικτύου, οι προσπάθειες προώθησης της χρήσης του στα σχολεία **και η ενεργοποίηση σε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος**. Σε ορισμένες χώρες, ιδιαίτερα σε εκείνες που απέκτησαν πρόσβαση στο διαδίκτυο πιο πρόσφατα, η ΕΕ έχει θέσει σε προτεραιότητα την ατζέντα της έρευνας σχετικά με τα παιδιά και το διαδίκτυο, ενώ οι εθνικές κυβερνήσεις ακολουθούν σε πιο αργό ρυθμό.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο αριθμός των πανεπιστημίων σε μια χώρα, ο οποίος είναι αντίστοιχος του εθνικού πληθυσμού, είναι ένας καλός αλλά όχι επαρκής δείκτης του αριθμού των ερευνών

² Stald, G. and Haddon, L. (2008) *Cross-cultural contexts of research: factors influencing the study of children and the internet in Europe*, London: LSE. Στο www.eukidsonline.net, και στις εκθέσεις σχετικά με την έρευνα ανά χώρα.

που έχουν διεξαχθεί πάνω στη χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά. Η διεξαγωγή ερευνών είναι πιο διευρυμένη στα κράτη που απέκτησαν διαδεδομένη πρόσβαση στο διαδίκτυο νωρίτερα.

Η σχέση μεταξύ χρηματοδότησης και του αριθμού ή του είδους των ερευνών που διεξάγονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν είναι ούτε ξεκάθαρη ούτε συστηματική. Ωστόσο, τα χαμηλά επίπεδα έρευνας σε κάποιες χώρες αντανakλούν την εξάρτησή τους από δημόσιες πηγές χρηματοδότησης. Στα περισσότερα κράτη, οι κυβερνήσεις και η βιομηχανία είναι οι κύριοι χρηματοδότες της έρευνας: περίπου το μισό αυτής της χρηματοδότησης, το απορροφά έρευνα που πάνω στους κινδύνους, φιλανθρωπικά ιδρύματα, ΜΚΟ, νομοθετικά όργανα, ερευνητικά ινστιτούτα και η ΕΕ χρηματοδοτούν πολύ λιγότερες έρευνες, παρόλο που αυτές είναι πολύ πιθανό να ασχολούνται με το θέμα των διαδικτυακών κινδύνων.

Σε χώρες όπου η χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά είναι υψηλότερη, η κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης παίζει σημαντικό ρόλο στο να στρέψει το ενδιαφέρον των ερευνητών σε ζητήματα ασφάλειας και εγρήγορσης αναφορικά με τους κινδύνους. Η πλειοψηφία των δημοσιευμάτων του Τύπου ασχολείται πολύ περισσότερο με τους κινδύνους παρά με τις ευκαιρίες αξιοποίησης του διαδικτύου από τα παιδιά: περίπου τα δύο-τρίτα όλων των δημοσιευμάτων αναφέρονταν στους κινδύνους, ενώ λιγότερο από ένα πέμπτο έκαναν αναφορά στις ευκαιρίες αξιοποίησης του Ίντερνετ.

Βασικά ερευνητικά ευρήματα

Η χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά συνεχίζει να αυξάνεται, και ο αριθμός των γονέων που χρησιμοποιούν επίσης το διαδίκτυο είναι σχεδόν ίδιος με των παιδιών. Οι διαφορές με βάση το φύλο φαίνεται ότι αμβλύνονται, αλλά οι κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες εξακολουθούν να είναι σημαντικές στις περισσότερες χώρες.

Η ιεράρχηση των κινδύνων στους οποίους εκτίθενται τα παιδιά είναι παρόμοια ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη, με τη δημοσιοποίηση προσωπικών πληροφοριών να αποτελεί την πιο ριψοκίνδυνη δραστηριότητα, ενώ η δια ζώσης επαφή με διαδικτυακούς φίλους είναι ο λιγότερο διαδεδομένος αλλά πιο ύπουλος κίνδυνος.

Τα παιδιά από οικογένειες χαμηλότερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου είναι περισσότερο εκτεθειμένα στους διαδικτυακούς κινδύνους. Τα αγόρια είναι πιο πιθανό να εκτεθούν σε διαδικτυακούς κινδύνους ή να εμπλακούν σε ριψοκίνδυνες δραστηριότητες ως παραγωγικοί περιεχομένου, ενώ τα κορίτσια επηρεάζονται περισσότερο από κινδύνους σχετικούς με το περιεχόμενο και την επικοινωνία τους στο διαδίκτυο.

Υπάρχει θετικός συσχετισμός μεταξύ χρήσης και κινδύνων: οι χώρες της Βόρειας Ευρώπης τείνουν να είναι χώρες «υψηλής χρήσης και υψηλού κινδύνου», ενώ οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης «νέες στη χρήση, νέες στους κινδύνους».

Αλλαγές στα χαρακτηριστικά των παιδιών που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο³

Οι έρευνες του Ευροβαρόμετρου του 2005 και 2008 στα πλαίσια του Προγράμματος Safer Internet δείχνουν ότι η χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά συνεχίζει να αυξάνεται. Το 2005 το 70% των παιδιών ηλικίας 6-17 στην ΕΕ των 25 χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο. Μέχρι το 2008, ο αριθμός αυτός αυξήθηκε στο 75% κατά μέσο όρο, αν και υπήρξε μικρή ή και καθόλου αύξηση μεταξύ των εφήβων. Η πιο αξιοσημείωτη αύξηση έγινε στα παιδιά μικρότερης ηλικίας – μέχρι το 2008, το 60% των παιδιών ηλικίας 6-10 ετών χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος της υπάρχουσας ερευνητικής δραστηριότητας επικεντρώνεται στους εφήβους παρά στα μικρότερα παιδιά.

Η μεγαλύτερη αύξηση στη χρήση του διαδικτύου παρατηρείται στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που εντάχθηκαν πρόσφατα στην ΕΕ. Με άλλα λόγια, οι χώρες στις

³ Hasebrink, U., Livingstone, S., Haddon, L., & Olafsson, K. (Eds.) (2009) *Comparing Children's Online Opportunities and Risks across Europe* (2nd edition). Στο www.eukidsonline.net, καθώς και στις εκθέσεις των ερευνητικών ευρημάτων κάθε χώρας.

οποίες η χρήση ήταν χαμηλή το 2005 παρουσίασαν τη μεγαλύτερη αύξηση τα τελευταία χρόνια, εν μέρει λόγω του «κορεσμού» τον οποίο εμφάνισαν ορισμένες χώρες. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος της υπάρχουσας ερευνητικής δραστηριότητας επικεντρώνεται στις χώρες όπου το διαδίκτυο είναι ήδη διαδεδομένο παρά στις χώρες όπου η χρήση του είναι ακόμα πρόωρη.

Μια ακόμη εντυπωσιακή αλλαγή από το 2005 στο 2008 είναι ότι ο αριθμός των γονιών που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο είναι ίδιος με αυτόν των παιδιών, ανατρέποντας την προηγούμενη τάση κατά την οποία οι έφηβοι κυρίως υπερέβαιναν σε αριθμό τους ενηλίκους στη χρήση του διαδικτύου. Παρόλα αυτά, τα παιδιά μπορούν ακόμη να θεωρηθούν «πρωτοπόροι» όσον αφορά την ποσότητα και ποιότητα της χρήσης.

Το 2008, το 85% των γονιών με παιδιά 6-17 ετών έχουν χρησιμοποιήσει κάποια στιγμή το διαδίκτυο, μια σημαντική αύξηση από το 66% του 2005. Το 2005 περισσότερα παιδιά χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο παρά γονείς, αλλά αυτό δεν ισχύει πλέον. Πράγματι, στην ΕΕ των 27, μόνο το 9% των παιδιών 6-17 ετών χρησιμοποιεί το διαδίκτυο τη στιγμή που οι γονείς τους δεν το χρησιμοποιούν.

Υπάρχουν, επομένως, περιορισμένες ενδείξεις ότι τα παιδιά είναι «οι γηγενείς του ψηφιακού κόσμου», εφόσον οι γονείς γίνονται εξίσου καλοί με τους εφήβους (και ήταν ήδη καλύτεροι από τα μικρότερα παιδιά). Μόνο στην Εσθονία, την Πολωνία, τη Σλοβενία, τη Μάλτα, την Ουγγαρία, τη Λιθουανία, τη Σλοβακία, την Πορτογαλία και τη Ρουμανία, τα παιδιά χρησιμοποιούν το διαδίκτυο περισσότερο από τους γονείς – όλες χώρες όπου το διαδίκτυο είναι σχετικά πρόσφατο.

Η ανάλυση της χρήσης του διαδικτύου ανά ηλικία δείχνει ότι η χρήση αυξάνεται κάθε χρόνο καθώς το παιδί μεγαλώνει σε ηλικία και σταθεροποιείται στην ηλικία των 10-11 ετών. Το 2005, αυτή η σταθεροποίηση δεν ερχόταν πριν το 12ο-13ο έτος. Βαθιά ριζωμένες ανισότητες μεταξύ των φύλων μπορεί να υποχωρούν, αλλά οι κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες παραμένουν στις περισσότερες χώρες. Καθώς το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας, ιδιαίτερα η μη ακαδημαϊκή έρευνα, είναι ποσοτική, είναι πιο αποτελεσματική στην καταγραφή της συχνότητας και κατανομής των δραστηριοτήτων των παιδιών ανά τον πληθυσμό παρά στην ανάδειξη των εμπειριών ή προοπτικών των ίδιων των παιδιών μέσα στο ευρύτερο περιβάλλον τους.

Υπάρχει σημαντική έρευνα σχετικά με τη χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά, καθώς και για τα διαδικτυακά τους ενδιαφέροντα και δραστηριότητες. Λιγότερες έρευνες σε κάθε χώρα ασχολούνται με τη μάθηση, τις ικανότητές τους, τις απογοητεύσεις τους, τις στρατηγικές αναζήτησης, δημιουργικές δραστηριότητες, την πολιτική τους κινητοποίηση ή τις πρακτικές που χρησιμοποιούν για να ανταπεξέρχονται στους κινδύνους ή να προστατεύονται από αυτούς. Επί του παρόντος, υπάρχουν πολύ λίγα συγκρίσιμα ερευνητικά δεδομένα σε διακρατικό επίπεδο σχετικά με την αξιοποίηση των ευκαιριών αξιοποίησης του διαδικτύου προκειμένου να διευκολυνθούν διακρατικές συγκρίσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σύγκριση των διαδικτυακών κινδύνων στους οποίους εκτίθενται τα παιδιά

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, παρά τις σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών, τα υπάρχοντα στοιχεία υποδεικνύουν ότι για τους εφήβους που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, η ιεράρχηση των κινδύνων που αντιμετωπίζουν είναι αρκετά παρόμοια ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες. Η δημοσιοποίηση προσωπικών πληροφοριών είναι η πιο ριψοκίνδυνη συμπεριφορά ακολουθούμενη από την παρακολούθηση πορνογραφικού υλικού. Έπεται η παρακολούθηση βίαιου ή ακατάλληλου υλικού. Το να πέσουν θύματα παρενόχλησης ή εκφοβισμού (cyber-bullying) είναι ο τέταρτος πιο διαδεδομένος κίνδυνος. Ακολουθεί η πρόσληψη ανεπιθύμητων σεξουαλικών σχολίων, ενώ οι δια ζώσης συναντήσεις με διαδικτυακούς φίλους είναι ο λιγότερο διαδεδομένος αν και ομολογουμένως ο πιο ύπουλος.

Σε πολλές χώρες υπάρχουν ενδείξεις ότι γύρω στο 15%-20% των εφήβων που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, αναφέρουν ότι σ' ένα βαθμό αναστατώνονται, ανησυχούν ή νιώθουν ότι απειλούνται στο διαδίκτυο. Αυτό είναι ενδεικτικό για το ποσοστό των εφήβων για τους οποίους οι κίνδυνοι προκαλούν βλαβερές συνέπειες.

Αν και οι γονείς υψηλότερης κοινωνικο-οικονομικής στάθμης είναι πιο πιθανό να παρέχουν στα παιδιά τους πρόσβαση στο Ίντερνετ από εκείνους με χαμηλότερη, φαίνεται ότι τα παιδιά από

οικογένειες χαμηλότερου στάτους είναι πιο εκτεθειμένα σε διαδικτυακούς κινδύνους. Υπάρχουν ακόμη διαφορές μεταξύ των φύλων όσον αφορά τους κινδύνους, καθώς τα αγόρια είναι πιο πιθανό να έρθουν αντιμέτωπα (ή να δημιουργήσουν) κινδύνους που σχετίζονται με την παραγωγή υλικού, ενώ τα κορίτσια επηρεάζονται περισσότερο από κινδύνους σχετικά με το περιεχόμενο και τις διαδικτυακές επαφές.

Τέλος, φαίνεται ότι οι έφηβοι μεγαλύτερης ηλικίας αντιμετωπίζουν περισσότερους διαδικτυακούς κινδύνους από τα παιδιά μικρότερης ηλικίας, αν και το ερώτημα πώς τα μικρότερα παιδιά ανταπεξέρχονται στους κινδύνους έχει πολύ λίγο απασχολήσει την έρευνα.

Οι χώρες ταξινομήθηκαν με γνώμονα το βαθμό χρήσης του Ίντερνετ από τα παιδιά και το βαθμό ύπαρξης διαδικτυακών κινδύνων. Η ταξινόμηση των χωρών σε χώρες «υψηλού κινδύνου» (δηλ. πάνω από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο), «μέσου κινδύνου» (δηλ. κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο) ή «χαμηλού κινδύνου» (δηλ. κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο) είναι ένα σχετικό κριτήριο βασισμένο στα ευρήματα από την ανάλυση των υπάρχουσων ερευνών. Η ανάλυση υπέδειξε ότι υπάρχει θετικός συσχετισμός μεταξύ χρήσης και κινδύνων, με τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης να τείνουν να είναι «υψηλής χρήσης, υψηλού κινδύνου» και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης «νέες στη χρήση, νέες στους κινδύνους» (Πίνακας 2).

	Η χρήση του Ίντερνετ από τα παιδιά		
Βαθμός Επαφής με Διαδικτυακούς κινδύνους	Χαμηλός (< 65%)	Μέσος (65%-85%)	Υψηλός (> 85%)
Χαμηλός	Ιταλία Κύπρος	Γαλλία Γερμανία	
Μέσος	Ελλάδα	Αυστρία Βέλγιο Ιρλανδία Ισπανία Πορτογαλία	Δανία Σουηδία
Υψηλός		Βουλγαρία Τσεχία	Εσθονία Ισλανδία Μεγάλη Βρετανία Νορβηγία Ολλανδία Πολωνία Σλοβενία

Πίνακας 2: Ταξινόμηση των χωρών κατά ποσοστό χρήσης του Ίντερνετ από τα παιδιά και διαδικτυακών κινδύνων.

Αντιμετώπιση των κινδύνων

Δεν υπάρχει ομοφωνία σχετικά με το τι σημαίνει να «αντιμετωπίζει» κανείς διαδικτυακούς κινδύνους ή να είναι «ευέλικτος» απέναντι σ' αυτούς, ούτε μεγάλη εξειδίκευση ως προς το πώς αυτό μπορεί να μετρηθεί. Οι αντιδράσεις των παιδιών στους διαδικτυακούς κινδύνους φαίνεται να ποικίλουν: κάποια αγνοούν το πρόβλημα, άλλα ελέγχουν την αξιοπιστία της ιστοσελίδας ή την καταγγέλλουν στο διαδίκτυο, μιλούν σε κάποιο φίλο ή (πιο σπάνια) γονιό για αυτό. Σε κάποιες περιπτώσεις, το πρόβλημα οξύνεται καθώς τα παιδιά διαβιβάζουν μηνύματα ή

απαντούν με επιθετικότητα. Οι αντιδράσεις αυτές δεν έχουν ακόμη ερευνηθεί συστηματικά και η αποτελεσματικότητά τους δεν έχει αξιολογηθεί.

Σε γενικές γραμμές, φαίνεται ότι οι δεξιότητες των παιδιών σχετικά με τη χρήση του διαδικτύου αυξάνονται με την ηλικία. Οι δεξιότητες αυτές είναι πιθανό να περιλαμβάνουν τις ικανότητες του παιδιού να προστατεύσει τον εαυτό του από διαδικτυακούς κινδύνους, αν και, κατά παράδοξο ίσως τρόπο, αυτό το θέμα έχει πολύ λίγο ερευνηθεί. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμη δυσκολίες στη μέτρηση των δεξιοτήτων του διαδικτύου, και περιορισμένη διαθέσιμη συγκριτική έρευνα σχετικά με τις απόψεις των παιδιών για αυτό. Για παράδειγμα, τα αγόρια συχνά υποστηρίζουν ότι είναι πιο επιδέξια από τα κορίτσια, αλλά αυτό δεν έχει εμπειρικά διερευνηθεί ακόμη. Πολύ λίγα πράγματα γνωρίζουμε για το πώς αξιολογούν τα παιδιά τις ιστοσελίδες, πώς αποφασίζουν τι είναι αξιόπιστο, πώς ανταπεξέρχονται σε ό,τι είναι προβληματικό και πώς ανταποκρίνονται σε ό,τι είναι επικίνδυνο.

Φαίνεται ότι υπάρχουν διαφορές ανά χώρα στον τρόπο αντιμετώπισης των κινδύνων. Οι αντιλήψεις των παιδιών σχετικά με τις ικανότητες τους να αντιμετωπίζουν τους διαδικτυακούς κινδύνους (όπως καταγράφηκαν από τους γονείς σε διαφορετικές χώρες, σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο του 2005) αποκαλύπτουν ότι τα παιδιά υποστηρίζουν ότι έχουν διευρυμένες ικανότητες στην Αυστρία, το Βέλγιο, την Κύπρο, τη Δανία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, και τη Μεγάλη Βρετανία. Περιορισμένες ικανότητες υποστηρίζουν ότι έχουν τα παιδιά στη Βουλγαρία, Εσθονία, Ελλάδα, Πορτογαλία και Ισπανία (σε ενδιαμέσο επίπεδο είναι η Τσεχία, η Ιρλανδία, η Πολωνία, η Σλοβενία και η Σουηδία).

Γονική παρέμβαση στη χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά

Το Ευρωβαρόμετρο του 2008 κατέγραψε ότι οι γονείς των παιδιών 6-17 ετών στην ΕΕ των 27 ήταν αρκετά ή πολύ ανήσυχτοι για το αν το παιδί τους βλέπει ακατάλληλο ή βίαιο περιεχόμενο (65%), πέσει θύμα αποπλάνησης (online grooming) (60%), αν παίρνει πληροφορίες σχετικά με τρόπους αυτοτραυματισμού ή αυτοκτονίας ή με την ανορεξία (55%), αν πέσει θύμα διαδικτυακού εκφοβισμού από άλλα παιδιά (54%), αν απομονώνεται από τους άλλους ανθρώπους (53%) και αν αποκαλύπτει προσωπικές/ιδιωτικές πληροφορίες στο διαδίκτυο (47%). Το ένα τέταρτο των γονιών ανησυχούν για όλους αυτούς τους κινδύνους. Και οι γονείς ανησυχούν περισσότερο για τα κορίτσια και τα παιδιά μικρότερης ηλικίας (παρόλου που, όπως είδαμε πιο πάνω, τα αγόρια και οι έφηβοι έρχονται αντιμέτωποι με τους ίδιους ή και περισσότερους κινδύνους).

Οι διακρατικές διαφορές που παρατηρούνται σχετίζονται επίσης με το βαθμό διείσδυσης του διαδικτύου: αν λιγότερα παιδιά χρησιμοποιούν το διαδίκτυο σε μια χώρα, οι γονείς ανησυχούν περισσότερο (όχι λιγότερο). Είναι αξιοσημείωτο ότι οι γονείς στη Γαλλία, την Πορτογαλία, την Ισπανία και την Ελλάδα (όλες χώρες όπου τα παιδιά χρησιμοποιούν λιγότερο το Ίντερνετ) ανησυχούν πολύ περισσότερο από τους γονείς σε χώρες υψηλής χρήσης όπως η Δανία και η Σουηδία.

Επιπλέον, οι γονείς που χρησιμοποιούν οι ίδιοι το διαδίκτυο ανησυχούν λιγότερο από αυτούς που δεν το χρησιμοποιούν. Η προώθηση της χρήσης του Ίντερνετ από τους γονείς είναι επομένως πιθανό να αποτελέσει έναν καλό τρόπο περιορισμού της ανησυχίας τους, καθώς θα μάθουν για τις διαδικτυακές εμπειρίες και θα βελτιώσουν τις δεξιότητες χειρισμού του διαδικτύου.

Όπως με τα περισσότερα Μέσα, συμπεριλαμβανομένου τώρα και του διαδικτύου, οι γονείς αναφέρουν διάφορες στρατηγικές με τις οποίες παρεμβαίνουν στις διαδικτυακές δραστηριότητες των παιδιών τους. Αυτές περιλαμβάνουν, πρώτον, την εφαρμογή κανόνων και περιορισμών, δεύτερον, λύσεις κοινωνικής φύσεως – οι γονείς παρακολουθούν, μοιράζονται και συζητούν για το Ίντερνετ με τα παιδιά τους – και, τρίτο, τη χρήση τεχνικών μέσων, όπως τη χρήση φίλτρων και λογισμικού ελέγχου. Σε γενικές γραμμές, οι γονείς προτιμούν να μιλούν με το παιδί τους για το τι κάνουν στο διαδίκτυο και να είναι κοντά, όταν τα παιδιά σερφάρουν στο Ίντερνετ. Όσον αφορά τα μικρότερα παιδιά, οι γονείς προτιμούν τη συζήτηση, επειδή θέλουν να μοιράζονται τις εμπειρίες τους. Γενικά, οι γονείς προτιμούν τη συζήτηση, διότι θέλουν να εμπιστευτούν το παιδί τους και να του φέρονται με σεβασμό. Ωστόσο, ένα μεγάλο ποσοστό γονέων αναφέρει ότι χρησιμοποιεί όλες τις διαθέσιμες στρατηγικές.

Το Ευρωβαρόμετρο του 2008 αποκαλύπτει ότι οι πολιτισμικές αξίες έχουν επίσης σημασία. Τα χαμηλότερα επίπεδα ανησυχίας και παρέμβασης των γονέων στη διαδικτυακή δραστηριότητα

των παιδιών τους στις Σκανδιναβικές χώρες, παρά την υψηλή χρήση του Ίντερνετ, ίσως να οφείλονται σε πιο φιλελεύθερες αντιλήψεις σχετικά με το Ίντερνετ ή σε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στα παιδιά. Οι γονείς στη Δανία και τη Σουηδία υποστηρίζουν ότι παρεμβαίνουν στη χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά τους πολύ λιγότερο από τους γονείς στη Γερμανία, την Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, την Ισπανία και τη Μεγάλη Βρετανία. Το ίδιο ισχύει και με τους γονείς στην Εσθονία και την Τσεχία, αλλά αυτό ίσως να αντανακλά περιορισμένη γνώση του Ίντερνετ από τους γονείς. Γενικά, η ανάλυση του Ευρωβαρόμετρου του 2008 δείχνει ότι αν οι γονείς είναι οι ίδιοι χρήστες του Ίντερνετ, υποστηρίζουν ότι παρεμβαίνουν περισσότερο στη χρήση του Ίντερνετ από τα παιδιά τους, ενώ οι γονείς που δε χρησιμοποιούν το Ίντερνετ παρεμβαίνουν λιγότερο.

Προτάσεις για τη χάραξη πολιτικών – Μεγιστοποίηση των ευκαιριών⁴

- Ο βαθμός διάδοσης του Ίντερνετ επηρεάζει την πρόσβαση και χρήση του από τα παιδιά. Στις χώρες όπου η πρόσβαση είναι διαδεδομένη, φαίνεται ότι οι διαφορές τόσο ανάμεσα στα δύο φύλα όσο και ανάμεσα στα κοινωνικο-οικονομικά επίπεδα μειώνονται. Ωστόσο, αυτές οι διαφορές (ή ανισότητες) παραμένουν σημαντικές, κυρίως εκεί όπου η πρόσβαση δεν μπορεί να θεωρηθεί (ακόμη) δεδομένη.
- Οι πολιτικές ηλεκτρονικής συμμετοχής και ένταξης (e-inclusion policies) θα έπρεπε να στοχεύουν χώρες όπου η χρήση του Ίντερνετ από τα παιδιά είναι σχετικά χαμηλή (Ιταλία, Ελλάδα, Κύπρος), καθώς και κάποια συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού (οικογένειες χαμηλότερου εισοδήματος, γονείς που δε χρησιμοποιούν το διαδίκτυο), προκειμένου το υπολειπόμενο 25% των παιδιών στην ΕΕ να αρχίσει να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο.
- Η γνώση της αγγλικής γλώσσας τείνει να είναι υψηλότερη στη Βόρεια Ευρώπη, όπου τόσο η χρήση όσο και οι κίνδυνοι τείνουν να είναι πάνω από το μέσο όρο ή υψηλοί. Είναι πιθανό ότι η μεγαλύτερη πρόσβαση σε αγγλόφωνο περιεχόμενο αυξάνει τόσο τις ευκαιρίες όσο και τους κινδύνους. Ωστόσο, σε γλώσσες μικρότερες εμβέλειας (π.χ. Τσεχία, Σλοβενία, Ελλάδα) είναι πιθανό οι ευκαιρίες των παιδιών να βελτιώνονται λόγω της περισσότερο διευρυμένης παροχής διαδικτυακού υλικού.
- Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι η παρουσία ισχυρού ραδιοτηλεοπτικού φορέα με δημόσιο χαρακτήρα ή άλλων φορέων διαχείρισης υλικού για τα παιδιά παίζει ρόλο στην ενίσχυση των ευκαιριών αξιοποίησης του διαδικτύου, καθώς επίσης στην αποφυγή διαδικτυακών κινδύνων.
- Η υπερβολική εστίαση των Μέσων στην κάλυψη των διαδικτυακών κινδύνων παρά των ευκαιριών εκμετάλλευσης του Ίντερνετ πιθανόν να αυξάνει τις ανησυχίες των γονέων. Καθώς υπάρχει συσχετισμός μεταξύ του εθνικού επιπέδου χρήσης του διαδικτύου από τους γονείς και της ανησυχίας τους για τη χρήση του από τα παιδιά, ο συνδυασμός χαμηλής γονικής χρήσης και των φόβων σχετικά με τα Μέσα ίσως να ενισχύει την ανησυχία των γονέων σε κάποιες χώρες.
- Λίγα είναι γνωστά σχετικά με το πόσο το φιλικό περιβάλλον επηρεάζει τη χρήση του Ίντερνετ από τα παιδιά, αν και προηγούμενη έρευνα έδειξε την ύπαρξη διακρατικών διαφοροποιήσεων στην ισορροπία μεταξύ οικογένειας και φίλων καθώς το παιδί μεγαλώνει (περιορισμένες φιλίες στις χώρες όπου το παιχνίδι έξω από το σπίτι είναι πολύ περιορισμένο). Η ίδια έρευνα έδειξε αύξηση στον αριθμό τεχνολογικά εξοπλισμένων παιδικών δωματίων σε χώρες με ατομικιστικές πολιτισμικές αξίες.
- Η εξισορρόπηση μεταξύ αυτονομίας και προστασίας είναι πολύ σημαντική, καθώς η αυξανόμενη πρόσβαση και χρήση του διαδικτύου τείνει να αυξάνει τους διαδικτυακούς κινδύνους. Από την άλλη, οι στρατηγικές για τη μείωση των κινδύνων μπορεί να περιορίσουν τις ευκαιρίες αξιοποίησης του διαδικτύου για τα παιδιά, πιθανότατα υποβαθμίζοντας τα δικαιώματά τους ή περιορίζοντας την ενημέρωσή τους ως προς το πώς να ανταπεξέρχονται σε ένα βαθμό στους κινδύνους αυτούς.
- Η εξισορρόπηση αυτών των αντιτιθέμενων στόχων προϋποθέτει ένα συνδυασμό νομοθετικών ρυθμίσεων, αλφαριθμητισμού των μέσων και βελτιωμένου λογισμικού σχεδιασμού. Η παροχή

⁴ de Haan, J. & Livingstone, S. (2009) *EU Kids Online: Policy and Research Recommendations*. Στο www.eukidsonline.net

θετικού διαδικτυακού υλικού είναι επίσης σημαντική: υπάρχουν αυξανόμενες ενδείξεις ότι τέτοιου είδους παροχές, αν εκτιμηθούν από τα παιδιά, ωφελούν άμεσα την ανάπτυξή τους και μειώνουν τους διαδικτυακούς κινδύνους ενθαρρύνοντας την ενασχόληση με πολύτιμες κι αξιολογές δραστηριότητες.

Η μεγαλύτερη χρήση του Ίντερνετ συσχετίζεται με υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, οπότε είναι πιθανό οι εκπαιδευτικές επιτυχίες να αυξάνουν το ποσοστό και την ειδίκευση στη χρήση του Ίντερνετ. Ωστόσο, τα κενά στις παροχές των τεχνολογιών πληροφορίας κι επικοινωνίας, καθώς και η ανεπαρκής ή παρωχημένη προσφορά τους είναι θέματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Παράλληλα, και η εκπαίδευση στα μέσα επικοινωνίας θα έπρεπε να αναγνωριστεί και να αποτελεί βασικό μέρος των σχολικών προγραμμάτων και υποδομών.

Προτάσεις για τη χάραξη πολιτικής – μείωση των κινδύνων

Υπάρχουν αρκετοί λόγοι για την αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς ένα σημαντικό ποσοστό των παιδιών εκτίθενται σε κινδύνους περιεχομένου, κινδύνους επαφών και κινδύνους που προέρχονται από την παραγωγή περιεχομένου. Ταυτόχρονα, πολλά παιδιά και γονείς δεν έχουν τα απαραίτητα εργαλεία και δεξιότητες με τα οποία να αποτρέψουν ή να χειριστούν μια τέτοια έκθεση.

Η χάραξη στρατηγικών αυτοπροστασίας για τη βελτίωση της ασφάλειας των παιδιών στο διαδίκτυο πρέπει να αντιμετωπιστεί θετικά και να υποστηριχθεί, αν και δεν είναι πάντα ξεκάθαρη και ούτε αξιολογείται πάντα αντικειμενικά. Τα παιδιά μπορούν να βοηθηθούν στο χειρισμό του διαδικτυακού περιβάλλοντος μόνο αν αυτό είναι επαρκώς ελεγχόμενο – δια νόμου, μέσω σχεδιασμού του λογισμικού (σχεδιασμός διεπιφάνειας [interface] και ιστοσελίδων), των διαδικασιών αναζήτησης, των διανομένων περιεχομένου και υπηρεσιών, των παροχών διαδικτυακών ασφάλειας, κτλ. – με τον ίδιο τρόπο που μπορούν να διδαχθούν να περνούν το δρόμο μόνο όταν οι οδηγοί και η οδήγηση είναι προσεκτικά ρυθμισμένα.

Εκεί όπου η πρόσβαση στο Ίντερνετ είναι μεγαλύτερη, η αυτο-ρύθμιση της βιομηχανίας, συμπεριλαμβανομένης της μέριμνας για την ασφάλεια των πληροφοριών που παρέχονται από φορείς διαδικτυακών υπηρεσιών (ISPs) ως συμπληρωματικής εκείνης που παρέχεται από την κυβέρνηση και τις ΜΚΟ, φαίνεται να είναι μεγαλύτερη. Το αντίθετο – χαμηλό επίπεδο αυτό-ρύθμισης σε μερικές χώρες, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα μικρότερη ασφάλεια στην πληροφόρηση – ισχύει επίσης. Επιπρόσθετα, χώρες οι οποίες εμφανίζονται να έχουν φιλελεύθερη προσέγγιση ως προς τον κρατικό έλεγχο (Βουλγαρία, Εσθονία), φαίνεται να είναι χώρες υψηλού διαδικτυακού κινδύνου για τα παιδιά.

Προτεραιότητα σε θέματα ενημέρωσης στο μέλλον θα έπρεπε να δοθεί στις χώρες τις οποίες η έρευνα έχει αναγνωρίσει ως υψηλού κινδύνου (Εσθονία, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Σλοβενία και Μεγάλη Βρετανία)□, στις χώρες οι οποίες έχουν πρόσφατα και σε σύντομο χρονικό διάστημα υιοθετήσει το διαδίκτυο, εκεί όπου η πρόσβαση φαίνεται να ξεπερνά τις δεξιότητες και την πολιτισμική προσαρμογή (Βουλγαρία, Εσθονία, Ελλάδα, Πολωνία, Πορτογαλία) και σε χώρες όπου η χρήση των παιδιών ξεπερνά αυτή των γονιών (Ουγγαρία, Μάλτα, Πολωνία, Ρουμανία).

Η ενημέρωση θα έπρεπε να επικεντρωθεί στα μικρότερης ηλικίας παιδιά· στις πολιτικές που ενθαρρύνουν την αντιμετώπιση μετά την έκθεση σε κίνδυνο· στην αντιμετώπιση των κοριτσιών και των αγοριών με διαφορετικό τρόπο· και στην ενασχόληση με οικογένειες, σχολεία και γειτονιές λιγότερο προνομιούχες. Η ενημέρωση θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει καινούριους κινδύνους κατά την εμφάνισή τους, κυρίως σε κινητές τεχνολογίες και περιεχόμενο και υπηρεσίες μέσω ομότιμων συνεργατικών δικτύων (peer-to-peer).

Οι πολιτικές πρέπει να ξεπεράσουν τη διάκριση μεταξύ παιδιών-θυμάτων και ενηλίκων-δραστών. Κάποια παιδιά προκαλούν κινδύνους τα ίδια, είτε από κακία, από διάθεση για παιχνίδι ή κατά λάθος. Εκείνα που τείνουν να αντιμετωπίζουν κινδύνους στο διαδίκτυο μπορούν τα ίδια να προκαλέσουν περαιτέρω κινδύνους, εκείνα που δημιουργούν κινδύνους μπορεί να είναι τα ίδια θύματα και εκείνα που είναι ευάλωτα στο διαδίκτυο ίσως να μην έχουν την κατάλληλη κοινωνική υποστήριξη εκτός διαδικτύου.

Αν και κανείς δεν αμφιβάλει ότι οι γονείς είναι υπεύθυνοι για την ασφάλεια των παιδιών τους, τα ερευνητικά στοιχεία δείχνουν ότι το θέμα δεν μπορεί να βασιστεί πάνω τους, καθώς πολλοί αγνοούν ή δεν μπορούν να παρέμβουν στις διαδικτυακές δραστηριότητες των παιδιών τους. Οι

κανόνες και οι περιορισμοί δεν ταιριάζουν με το ήθος του σύγχρονου γονέα, κυρίως σε κάποιες χώρες, και δεν είναι σαφές αν οι γονικές στρατηγικές είναι αποτελεσματικές στο να μειώσουν την έκθεση των παιδιών σε κινδύνους ή να αυξήσουν τις ικανότητές τους να ανταπεξέλθουν σε αυτούς.

Δεδομένης της αυξανόμενης πίεσης και των πρωτοβουλιών για τον αλφαριθμητισμό στα Μέσα, είναι σημαντικό να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητά τους στην ενίσχυση της κριτικής γνώσης των παιδιών για το διαδικτυακό περιβάλλον. Οι αλλαγές στις απαιτήσεις ενός περίπλοκου τεχνολογικού, εμπορευματοποιημένου, και ολοένα περισσότερο διαμορφωμένου από τους χρήστες του, περιβάλλοντος θέτουν περιορισμούς στον αλφαριθμητισμό των παιδιών στα Μέσα. Εξ ου και η σημασία της εφαρμογής ρυθμίσεων, τόσο προϊόντων συνεργασίας όσο και αυτόνομων, για την υποστήριξη του αλφαριθμητισμού των παιδιών στα Μέσα.

Υποδείξεις για μελλοντική έρευνα

Υπάρχουν κάποια σημαντικά κενά στην ερευνητική δραστηριότητα. Οι προτεραιότητες για την έρευνα περιλαμβάνουν:

- τα παιδιά μικρότερης ηλικίας, κυρίως όσον αφορά τους κινδύνους και τον τρόπο με τον οποίο ανταπεξέρχονται σε αυτούς, αν και η συνεχής ανανέωση της έρευνας για τους εφήβους είναι επίσης σημαντική·
- η εμφάνιση νέων μορφών εφαρμογών (κυρίως το «διαδίκτυο 2.0») και υπηρεσιών (κυρίως αν η πρόσβαση γίνεται μέσω ηλεκτρονικών παιχνιδιών, κινητών και άλλων τεχνολογιών)·
- η κατανόηση των δεξιοτήτων που αναπτύσσουν τα παιδιά, όσον αφορά την πλοήγηση, αναζήτηση, ερμηνεία του περιεχομένου και την κριτική αξιολόγησή του·
- καινούριοι και δύσκολοι να αντιμετωπιστούν κίνδυνοι, όπως ο αυτο-τραυματισμός, η αυτοκτονία, η υποστήριξη της ανορεξίας, τα ναρκωτικά, οι υβριστικές και ρατσιστικές επιθέσεις, ο τζόγος, η εξάρτηση, το παράνομο κατέβασμα υλικού, και κερδοσκοπικοί κίνδυνοι από διαφημιστική χρηματοδότηση (χορηγία, έμμεσο ή περιλαμβανόμενο σε ιούς μάρκετινγκ, χρήση προσωπικών δεδομένων, εντοπισμός μέσω μηχανισμών πλοήγησης [GPS])·
- πώς τα παιδιά (και οι γονείς) ανταποκρίνονται και πώς θα έπρεπε να ανταποκρίνονται στους διαδικτυακούς κινδύνους·
- πώς να εντοπιστούν ιδιαίτερα ευάλωτα η «σε κίνδυνο» παιδιά ανάμεσα στο γενικότερο πληθυσμό·
- αξιολογήσεις της αποτελεσματικότητας των τεχνικών λύσεων, της γονικής παρέμβασης, του αλφαριθμητισμού στα Μέσα, άλλων μέτρων ασφαλείας και τρόπων ενημέρωσης, τόσο όσον αφορά την ευκολία εφαρμογής τους και, κυρίως, σχετικά με το αντίκτυπό τους στη μείωση των κινδύνων· αυτό μπορεί να διαφέρει για διαφορετικές ομάδες παιδιών σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια.

Προκειμένου να προωθηθεί η συγκεκριμένη θεματολογία και καθώς οι απαιτήσεις των μεθόδων έρευνας για τα παιδιά, του διαδικτυακού περιβάλλοντος και της διακρατικής συγκριτικής μελέτης είναι μεγάλες, το EU Kids Online συνέγραψε δύο εκθέσεις σχετικά με τη μεθοδολογία – μία ανάλυση της βιβλιογραφίας και έναν οδηγό μεθοδολογίας, και παρέχει επιπλέον διαδικτυακές πηγές για την καθοδήγηση των ερευνητών. Όλα είναι διαθέσιμα στο διαδίκτυο (www.eukidsonline.net), όπως επίσης οι συγκριτικές αναλύσεις του Δικτύου και επιπλέον δημοσιεύσεις⁵.

⁵ Lobe, B., Livingstone, S., Olafsson, K., Simoes, J. (2008) *Best Practice Research Guide: How to Research Children and Online Technologies in Comparative Perspective*. Στο www.eukidsonline.net, καθώς και ποικίλες πηγές οδηγιών μεθοδολογίας.

Χ ώ ρ α	Συμμετέχοντες στο δίκτυο	Εθνικό περιεχόμενο
A υ σ τ ρ ί α	Ingrid Paus-Hasebrink Andrea Dürager Christina Ortner	Manfred Rathmoser Christine Wijnen
B έ λ γ ι ο	Leen d'Haenens Verónica Donoso Bieke Zaman	Joke Bauwens Nico Carpentier Katia Segers
B ο υ λ γ α ρ ί α	Jivka Marinova Maria Dimitrova Christina Haralanova	Maria Gencheva Diana Boteva
Γ α λ λ ί α	Benoît Lelong Cédric Fluckiger	Cédric Fluckiger; cedric.fluckiger@univ-lille3.fr http://www.univ-lille3.fr/fr/universite/composantes-formation/sciences-education/
Γ ε ρ μ α ν ί α	Uwe Hasebrink Claudia Lampert	Claudia Lampert; C.Lampert@hans-bredow-institut.de www.hans-bredow-institut.de
Δ α ν ί α	Gitte Stald Jeppe Jensen	Gitte Stald; stald@itu.dk http://www1.itu.dk/sw5211.asp
Ε λ λ ά δ α	Λίζα Τσαλίκη Δέσποινα Χρονάκη	Λίζα Τσαλίκη; etsaliki@media.uoa.gr http://greukidsonline.blogspot.com/

Ε σ θ ο ν ί α	Veronika Kalmus Pille Pruulmann- Vengerfeldt Pille Runnel	Andra Siibak Kadri Ugur Anda Zule-Lapima	Veronika Kalmus; Veronika.Kalmus@ut.ee http://www.jrnl.ut.ee/ and http://eukidsonline.ut.ee/
Ι ρ λ α ν δ ί α	Brian O'Neill Helen McQuillan	Simon Grehan	Brian O'Neill; brian.oneill@dit.ie http://www.dit.ie
Ι σ λ α ν δ ί α	Thorbjörn Broddason Kjartan Ólafsson	Gudberg Jónsson	Thorbjörn Broddason; tbrodd@hi.is http://www.hi.is/
Ι σ π α ν ί α	Carmelo Garitaonandia Maialen Garmendia	Gemma Martínez Fernández	Maialen Garmendia; maialen.garmendia@ehu.es http://www.ehu.es/eukidsonline
Ι τ α λ ί α	Fausto Colombo Giovanna Mascheroni Maria Francesca Murru	Barbara Scifo Piermarco Aroldi	Giovanna Mascheroni; giovanna.mascheroni@unicatt.it http://www.osservatoriosullacomunicazione.com/
Κ ύ π ρ ο ς	Yiannis Laouris Tatjana Taraszow	Elena Aristodemou	Yiannis Laouris; laouris@cnti.org.cy http://www.cnti.org.cy/
Μ ε γ ά λ η Β ρ ε τ α ν ί α	Sonia Livingstone Leslie Haddon	Panayiota Tsatsou Ranjana Das	Leslie Haddon; leshaddon@aol.com www.eukidsonline.net

N o r w e g i a	Elisabeth Staksrud Petter Bae Brandtzæg	Thomas Wold Ingunn Hagen	Elisabeth Staksrud; elisabeth.staksrud@media.uio.no http://www.media.uio.no/english/
O l a n d	Jos de Haan Patti M. Valkenburg	Marion Duimel Linda Adrichem	Jos de Haan; j.de.haan@scp.nl http://www.scp.nl/english/
P o l a n d	Wiesław Godzic Lucyna Kirwil	Barbara Giza Tomasz Łysakowski	Barbara Giza; barbara.giza@swps.edu.pl http://www.swps.edu.pl/new_www/english/
P o r t u g a l	Cristina Ponte Cátia Candeias José Alberto Simões Nelson Vieira Daniel Cardoso	Ana Jorge Tomas Patrocinio Sofia Viseu Ema Sofia Leitao	Cristina Ponte; cristina.ponte@fcsh.unl.pt http://www.fcsh.unl.pt/eukidsonline
S l o v e n i a	Bojana Lobe Alenka Zavbi		Bojana Lobe; bojana.lobe@fdv.uni-lj.si http://www.fdv.uni-lj.si/
S w e d e n	Cecilia von Feilitzen Elza Dunkels		Cecilia von Feilitzen; cecilia.von.feilitzen@sh.se http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse
T s c h e c h i a	Vaclav Stetka		Václav Štetka; stetka@fss.muni.cz http://www.muni.cz/fss